

EEN LEVEN IN ANSICHTEN

We schreven al eerder over Hendrik Lodewijk van der Kaa (1895-1969), een bevlogen onderwijzer uit Goes en Kloetinge in de eerste helft van de twintigste eeuw. Daarnaast had hij een passie voor het verzamelen van ansichtkaarten van stads- en dorpsgezichten. Een deel van zijn verzameling ontving de Heemkundige Kring van zijn neef Erik van der Hoeven (1944). Het zijn ansichtkaarten met afbeeldingen uit Zeeland. Veel kaarten die Henk van der Kaa en zijn vrouw Elisabeth (Nel) van der Kaa-van der Hoeven verstuurd naar de moeder van Nel in Dordrecht. Maar ook kaarten die door zijn nichtje Marijke van der Hoeven verstuurd waren. Deze nicht was een dochter uit het eerste huwelijk van zijn broer Aart van der Hoeven, die vrouw is jong overleden. Marijke is in Malang (Nederlands Indië) geboren, altijd ongehuwd gebleven vanaf de jaren vijftig van de twintigste eeuw gewerkt als wijkverpleegster in Kapelle-Biezelinge. Tijdens haar stageperiode heeft ze ook een tijd ingewoond bij haar oom en tante, Henk en Nel in de Tulpstraat in Goes. Ook zijn er een groot aantal onbeschreven ansichtkaarten. Deze kocht Henk van der Kaa voor zijn verzameling of ontving hij als geschenk. Volgens zijn neef Eric zijn er ook veel kaarten uit Indonesië, het vroegere Nederlands Indië, waar een deel van de familie woonde. Maar ook uit andere Europese landen werden door oud-

leerlingen kaarten gestuurd naar hun vroegere schoolmeester. Deze kaarten zijn in het bezit van de familie gebleven. Naast veel kaarten uit Goes zijn er kaarten uit alle delen van de provincie Zeeland.

Zo maar een greep uit de stads- en dorpsgezichten: Zoutelande, Waarde, Westkapelle, Yerseke, Haamstede, Brouwershaven, Cadzand, Domburg, Hulst, enz. Maar ook een verzamelbundel met kaarten met Zeeuwse klederdracht. We zien een kaart van de vuurtoren in Haamstede 'Aan meester v.d. Kaa, Tulpstraat 36, Goes, afz. Janneke Hamelink'. Dezelfde kaart ook in 1949 met als afzender 'Uw leerlinge Jannie de Groot'. In hetzelfde jaar sturen Tanny Leijs en Lenie van Dalen ieder afzonderlijk een kaart uit Domburg. Ook een kaart uit Groede van de 'fam. Spee', dat moeten de hoofdonderwijzer en zijn vrouw zijn van de Prinses Margrietschool uit Kloetinge. Een kaart van het stadhuis van Hulst met als afzender 'Uw leerlingen Jan en Ella Korstanje'

In eerdere stukjes schreven we al dat de schoonfamilie van Henk van der Kaa in 1950 was teruggekeerd uit Nederlands Indië. Zijn schoonzuster Jopie Bode-van der Hoeven had zich met haar man en dochter gevestigd in Goes. Neef Erik kan zich nog herinneren dat ze in een 'nieuwbouwstraat' woonden, de M.D. de Grootstraat in Goes. Een nicht van Henk van der Kaa, Marijke van der Hoeven, doet een verpleegstersopleiding, en zoals toen gebruikelijk woonde ze tijdens haar stages 'intern' in een ziekenhuis of verpleeghuis. In 1952 loopt Marijke stage in het St. Geertruidenziekenhuis te Deventer. De familie stuurt op 13 september 1952 een ansichtkaart van de Gereformeerde Kerk aan de Westsingel uit Goes. Tot de ondertekenaars uit Goes behoren oom Henk en tante Nel van der Kaa-van der Hoeven en tante Jo Bode-van der Hoeven en haar dochter Ineke. De familie is nog niet zolang herenigd in Nederland en dat blijkt ook uit deze kaart die begint met 'Lieve Marijke, Heden allen herenigd ter viering van moeder en Henk. Het is buitengewoon prachtig weer.' Ook de schoonmoeder van Henk van der Kaa en neef Erik zijn een paar dagen te logeren in Goes. In 1959 wordt er een ansichtkaart van de Dijkwelschestraat uit Kapelle gezonden. In een keurig recht school-handschrift is het adres 'Aan zuster J.M. van der Hoeven'. Marijke van der Hoeven werkt dan als wijkverpleegster in Kapelle maar was op dat moment in Bussum. De kaart begint met 'Beste zuster, Ik ben gisteren bij de tantes in Kapelle aangekomen.' De kaart is ondertekend door 'tante Sien, en Nel en Tommy en Gretha'. Blijkbaar was het toen gebruikelijk dat familieleden of vrienden ook de titel 'zuster' gebruikten als een familielid of vriendin wijkverpleegster was. Ze schrijven verder: "We zijn van Ovezande komen fietsen en zijn nog bij U geweest maar Uw vervangster zei dat U pas over 3 weken terug zou komen". Eén van de ondertekenaars was verzamelaar van suikerzakjes want de kaart eindigt met 'Wilt U uw vader en moeder nog bedanken voor de goede zorg van de suikerzakjes.'

Neef Erik meldt nog dat de schoonmoeder van Henk van der Kaa kort na de Watersnoodramp van 1953 van Dordrecht naar Zeeland verhuisde. Zeeland stond nog

voor een deel onder water maar Dordrecht had ook te lijden van wateroverlast. Nadat ze eerst bij haar dochter inwonend is geweest in de M.D. de Grootstraat te Goes wordt ze opgenomen in een verpleeghuis. Volgens een advertentie in de PZC overlijdt ze op 23 januari 1963 op 90-jarige leeftijd in verpleeghuis Der Boede in het Walcherse Koudekerke. Op 27 april 1969 overlijdt Henk van der Kaa op 74-jarige leeftijd. Zijn vrouw Nel van der Kaa-van der Hoeven overlijdt vier jaar later op 22 maart 1973 op 77-jarige leeftijd. Een grafsteen van hun gezamenlijk graf op de begraafplaats in Goes onder nummer 584 vinden we op een website.

Foto 1: Ansichtkaart Westerkerk te Goes.

Foto 2: Ansichtkaart Dijkwelsestraat te Kapelle

Foto 3: Grafsteen van Hendrik en Elisabeth van der Kaa-van der Hoeven.

VAKANTIE IN 1952 (3 slot)

In 1952 hadden de Goese dominee en zijn vrouw hun eerste vakantie na de Tweede Wereldoorlog. Via België en Luxemburg kwamen ze in Duitsland waar ze gastvrij ontvangen werden. Mevrouw Metselaar maakte een reisdagboek. Hun zoon Fré plaatste dit recent op facebook. En met dank aan hem plaatsen wij dit op de facebookpagina van de Heemkundige Kring De Bevelanden. Daarna zal hetop de website en bij het Gemeentearchief Goes bewaard blijven, net als de andere verhalen. Het Verhaal dat doorverteld moet worden. Hier het derde en laatste deel van dit reisdagboek.

“Mijn moeders relaas over het laatste loodje ouderlijke vakantie in 1952.

Vrijdag, 15 augustus smulden we van het ontbijt, met warme Malzkaffee en gekookte eieren. Na een hartelijk afscheid tuften we Aken in, bezochten de heel bijzondere Dom

met mozaïek in de allermooiste kleuren en heel veel oude kunstschaten, aten heerlijke vruchtentaart en vruchtenijs en passeerden bij Vaals de grens. Nu ging het op Epen aan, waar we een kostelijk dinertje genoten ter ere van onze 12 1/2 jarige ondertrouwdag in het Huwelijksreishotel "Ons Krijtland". Onze brommers brachten ons nu naar Valkenburg op deze Maria Hemelvaartsdag, dus een dag met Belgisch bezoek, jammer genoeg ook in de catacomben. Het was onmogelijk deze rustig te bezichtigen zonder dat er geschaterd werd van het lachen. De fluwelen grot was aardig, maar de grootheid van het door de natuur gevormd zijn, ontbrak. Sittard was vrij dichtbij en lokte ons vooral omdat we Herman (Coolsma) zo goed kennen en nu ook Sierk en Rie konden ontmoeten. De deur ging wijd voor ons open en we zagen veel bekende gezichten en de trekken daarbij.

Zaterdag, 16 augustus viel ons de gedachte in om naar Grevenbricht op te trekken, want daar stond ds. Van den Ende, die we in maart 1940 ook bezochten, met wie op een bijzondere manier kennis gemaakt was. Zo stonden we plotseling bij hem op de stoep met een doos met een rijstvlaai. Wat leuk om op deze manier de kennismaking te vernieuwen. Het plan was nu naar Eindhoven te gaan, dus 2 x de grens over. We brachten een echt gezellige zaterdagmiddag bij (zus) Toos en (zwager) Zeger (van Gelder) door en gingen de 17e om 9 uur door om in Oisterwijk te kerken. Het gebeurde, maar in het kerkportaal, met een door het sleutelgat zichtbare dominee.

Na afloop kwam na zonneschijn regen, steeds meer regen, stortvloeden van regen, zodat de vennen na 'n vluchtige bezichtiging weer bromtrappend verlaten werden en een poos later de toevlucht onder een dikke boom werd genomen. Princenhage daagde in 't gedachte verschiet, ja een idee. Maar het gastvrije huis was dicht (Herman en Joos Coolsma, zie wikipedia), alleen de hond liet zich horen. "Wat nu?" zeiden de bibberende huwelijksreizigers. Een nieuwe vreugdevolle gedachteflits: Krabbendijke, bij de hartelijke gastvrije, gulle familie van Baren. Het lukte, al verloor het Berientje de macht over haar gasmanette, zodat ze niet meer stil wilde staan, ook liever niet voor bougiepech van 't Cycletje. Het einddoel van de dag werd bereikt en hoe. Zo'n gastvrij onthaal, zulke heerlijke bedden, ook in Holland.

Maandag, 18 augustus.

Kees naar Roosendaal om Free en Marineke op de Zeeuwse trein te zetten en zelf in Krabbendijke weer op de bromfiets te stappen. Mies naar Goes om voor eten en gezelligheid te zorgen en de kinders van de trein te halen.

Toen waren ze weer allemaal samen in Kamperland. En op de echte koperen trouwdag van 29 augustus."

Foto: De familie Metselaar voor hun tot vakantiewoning verbouwde nissenhut bij Kamperland.

MORGEN ZAL IK DANSEN

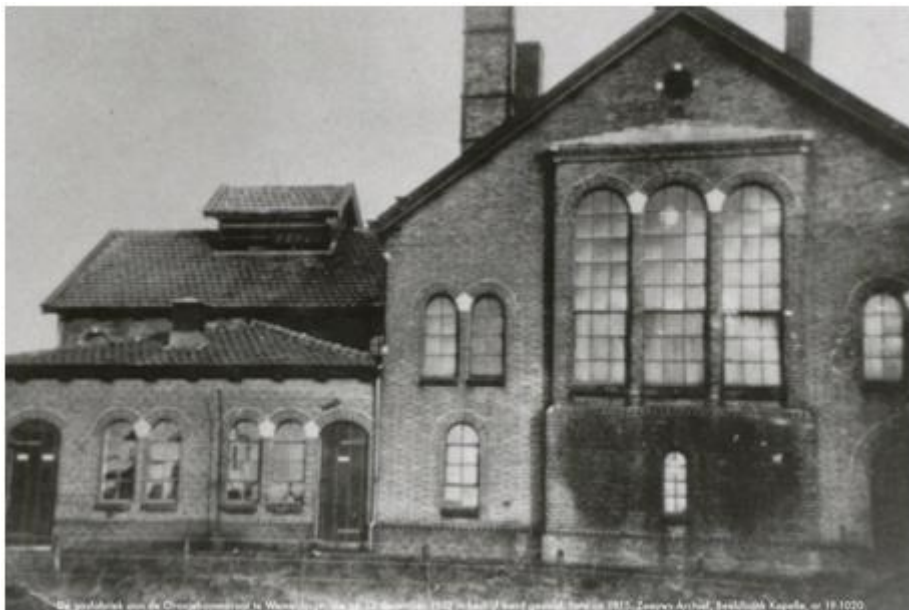
Dit najaar is de dichtbundel “Morgen zal ik dansen” verschenen van Jan Kösters (1928), geboren en getogen in Goes. Een dichtbundel die meer dan 80 gedichten bevat, geschreven tussen 1967 en 2011: gedichten over het leven, de liefde, zijn werk, Indië, Goes, ‘s-Heer Arendskerke en Zeeland. Soms serieus, vaak met een knipoog, dan weer weemoedig maar vooral vol van dromen. Door de jaren heen heeft Jan bij vele gelegenheden voorgedragen uit eigen werk en bijgedragen aan krant en tijdschrift. Nog nooit echter zijn de gedichten van zijn hand in één bundel samengebracht en uitgegeven.

Op zijn website lezen we: “Jan Kösters werd geboren in 1928 in Goes als tweede zoon in een katholiek gezin met 3 zonen en 2 dochters. In zijn jeugd is hij diverse keren verhuisd binnen de stad Goes. Hij heeft warme herinneringen aan het wonen in de binnenstad en aan de Kleine Kade in het bijzonder. Jan ziet het harde werken van zijn vader en voelt de onophoudelijke zorgzaamheid van zijn moeder.

Hij was een tiener tijdens de Tweede Wereldoorlog en in 1949, in navolging van zijn oudere broer Frans, wordt hij als dienstplichtig militair uitgezonden naar Indonesië. Die periode heeft grote indruk op hem gemaakt. In 1955 is hij getrouwd met Annie de Jonge en uit het huwelijk zijn twee kinderen geboren.

Jan is tot aan zijn pensioen werkzaam geweest in de sociale verzekeringen (als laatste het G.A.K. in Goes) en heeft daarnaast diverse functies bekleed in het sociaal maatschappelijk werk waaronder de R.K. Bijzondere Jeugdzorg “Don Bosco” en de Stichting Sociaal en Cultureel werk in Goes waarvan hij mede-oprichter en voorzitter was (1968-1971).

Na zijn pensionering was hij meer dan 10 jaar actief als vrijwilliger onder andere bij de Bond van Nederlandse Militaire Oorlogs- en Dienstslichtoffers (B.N.M.O) en de Stichting Molen Nooitgedacht in ‘s-Heer Arendskerke.”

GASFABRIEK WEMELDINGE

Op 13 december 1912 werd de gasfabriek in Wemeldinge in bedrijf gesteld. In 1932 werd de gasproductie al weer gestaakt, omdat vanaf toen het gas goedkoper uit Goes kon worden aangeleverd. Zomaar een berichtje op twitter van het Zeeuws Archief met een foto van die vroegere gasfabriek. Eens even de Krantenbank Zeeland nagekeken over die periode.

Het jaar 1912 is een jaar waarin duidelijk een begin gemaakt werd met het bouwen van gasfabrieken. Een nieuwe warmtebron gewonnen uit steenkool. Veel gemeenten waren met elkaar aan het wedijveren om als eerste een gasfabriek te hebben. Wemeldinge stond hierin niet alleen. Buurgemeente Yerseke was hen al voor gegaan. Het trok zelfs de aandacht in andere delen van Zeeland. Zo lezen we in het weekblad Volkswil/Natuurrecht uit het Zeeuws-Vlaamse Hulst van 22 juni 1912: “... Een nijvere bevolking heeft Ierseke beslist, en achterlijk zijn ze er ook niet. Het vorige jaar kwam er een flinke gasfabriek tot stand wat een grote aanwinst kan worden genoemd.”

In de gemeenteraadsvergadering van dinsdagavond 30 juli 1912 lezen we in De Zeeuw, Christelijk historisch nieuwsblad voor Zeeland van 2 augustus 1912 dat de benoeming van een gasmeester is verschoven naar de volgende vergadering. Wel wordt de heer Quadekker benoemd tot boekhouder van de gasfabriek. In dezelfde krant van 12 september 1912 worden er ‘Zoo spoedig mogelijk bekwame Grondwerkers en Smeden’ gevraagd. Een maand later, op maandag 14 oktober 1912, vergaderde de gemeenteraad van Wemeldinge. Het verslag lezen we in de Goesche Courant van 17 oktober 1912. Alle gemeenteraadsleden waren aanwezig. Meegedeeld wordt dat Gedeputeerde Staten van

Zeeland de verordening tot het stichten van een gasfabriek heeft goedgekeurd. Blijkbaar lukt het niet om snel het personeel te vinden voor de aanleg van de gasfabriek want op 7 november 1912 vinden we weer een advertentie in De Zeeuw waarin dertig grondwerkers voor de Gasfabriek in Wemeldinge worden gevraagd. Het loon is 20 à 23 cent per uur.

In 1932 worden pogingen ondernomen om de gasfabrieken op Zuid-Beveland te fuseren. In de Goesche Courant van 6 juli 1932 lezen we dat in de gemeenteraadsvergadering van Goes wordt meegedeeld dat de onderhandelingen met het gemeentebestuur van Wemeldinge zijn afgerond. De gasfabriek in die gemeente wordt door Goes overgenomen en de inwoners van 'dier gemeente' zullen voortaan gas krijgen van de 'Goesche gasfabriek'. De overname gaat in op 1 augustus 1932. Er wordt een overnamebedrag afgesproken van ruim vijftigduizend gulden. Dit bedrag wordt niet betaald maar in ruil daarvoor zal de gemeente Goes de persleiding naar Wemeldinge vergoeden.

Tevens worden de jaarlijkse kosten van aflossing en rente over de periode 1933 tot en met 1952 vergoed, zijnde het restant van de lening voor de gasfabriek die Wemeldinge nog moet aflossen. Ook aan het personeel wordt gedacht. In een berichtje in De Zeeuw van 10 oktober 1932 lezen we dat de stokers van Wemeldinge 'voorloopig in tijdelijke dienst' door de gemeente Goes worden overgenomen. Ook hun loon wordt met één gulden per week verhoogd zodat ze op hetzelfde loon zitten als hun collega's in Goes. Dit laatste was op verzoek van het 'Hoofdbestuur van den Chr. Bond van Personeel in publieken dienst.'

In de Vlissingse Courant van 29 december 1932 lezen we onder het kopje 'De gaslevering op Zuid-Beveland' nog de slotfase: 'Na langdurige onderhandelingen is een overeenkomst tot stand gekomen tusschen de gemeente Goes en de gemeenten Rilland-Bath, Krabbendijke, Waarde, Kruiningen (met Hansweert) en Schore tot het leveren van gas uit de Goesche gasfabriek. Thans worden van de Goesche gasfabriek uit de gemeenten Goes, Kloetinge, Kapelle, Wemeldinge, Wilhelminadorp en 's Heer Hendrikskinderen van gas voorzien. De onderhandelingen met de gemeente Wolphaartsdijk, waar geen gasfabriek is, zijn nog gaande. Het is de bedoeling, de overige gemeenten van Zuid-Beveland, welke nog geen gas hebben, in de toekomst van gas uit de Goesche fabriek te voorzien.'

Later zullen de verschillende gasfabrieken met de electriciteitsbedrijven in Zeeland samengaan in de PZEM. Ruim honderd jaar na de invoering van het gas staan we nu op het punt om over te gaan op andere energiebronnen om te komen tot een gasloze samenleving.

BARRA NIEUWKAMER

Iedereen kende haar als Barra Nieuwkamer, die stevige vrouw in Hansweert in de katholieke Zuid-Bevelandse klederdracht. Een opvallende verschijning in het Hansweert van de eerste helft van de twintigste eeuw. Ze werd geboren te Heinkenszand in wijk D54 op 3 maart 1874 als Barbara Boonman, dochter van Cornelis Boonman en Apolonia Dobbelaar. Op 29 november 1900 trouwt ze op 26-jarige leeftijd te Kruiningen met de 35-jarige Lambregt Nieuwkamer. Lambregt is op dat moment weduwnaar van Johanna Dogge, die net een half jaar eerder op 13 maart 1900 te Schore was overleden. Dat was precies één dag na de geboorte van haar vierde kind Cornelis Nieuwkamer. Vermoedelijk stierf ze in het kraambed. Lambregt Nieuwkamer en Johanna Dogge trouwden op 23 april 1891 in Kruiningen. Beiden werkten aan het Staatsspoor. Als beroepen komen we tegen spoorwegwerker en spoorwachteres. In 1900 had je de Schoorse Brug voor de spoorweg Bergen op Zoom-Vlissingen. Lambregt bleef achter met vier zoontjes: Jan Albertus (geb. 7 april 1892), Pieter (geb. 23 januari 1894), Marinus (geb. 13 juli 1897) en de baby Cornelis (geb. 12 maart 1900). Uit het huwelijk met Barra worden ook nog vier kinderen geboren (twee zonen en twee dochters): Lambertus (geb. 20 juli 1902), Engelbertus (geb. 16 oktober 1905), Apolonia (geb. 3 november 1903) en op 28 september 1907 dochter Agatha Catharina Anthonia. De geboorte van het laatste kind werd aangegeven te Kruiningen maar voor de bevalling van de eerste drie kinderen is Barra blijkbaar teruggegaan naar haar ouders want die zijn geboren in 's-Heer Arendskerke. Hun jongste kind, dochter Agatha overlijdt al op zesjarige leeftijd op 1 april 1914.

Oud-inwoner van Hansweert Leon Janssens weet zich nog te herinneren: “Deze vrouw woonde in Hansweert en was bekend om het feit dat zij sigaren rookte. Zij droeg de Zuid-Bevelandse katholieke klederdracht. Wanneer zij in de veertiger, vijftiger jaren in haar voordeuropening gezeten een sigaar opstak trok zij bekijks.

Een typerende houding voor haar was dat ze meestal met beide armen in de zij stond. Zij woonde aan het einde van de Kanaalstraat rechts, kort bij de Boomdijk. Vanaf de Boomdijk, tegenover de muziektuin van Scheldegalm, werd in de wintermaanden sleetje gereden. Overdag door de jeugd en 's avonds door het jonge volk en de jonggetrouwen. Barra maakte dan erwtensoep en je kon bij haar om een kommetje soep komen. Kinderen deden ook boodschappen voor haar bij schoondochter Lies (Elizabeth) Nieuwkamer-Schipper en kregen dan een snoepje.”

Frank de Klerk – eveneens oud-inwoner van Hansweert – weet uit overlevering dat Barra in de jaren vijftig meeging met de jaarlijkse bejaardenreis. “In haar jonge jaren zwierde ze met meerdere mannen aan de arm over kermissen in de buurt.” Uit de verhalen komt een beeld naar voren van een ‘gezelligheidsmens’, dat bevestigd wordt door advertenties rond de verschillende verjaardagen. In de PZC van 3 maart 1964 vinden we een advertentie ondertekend door ‘enige kennissen’ waarin meegedeeld wordt dat mevrouw B. Nieuwkamer-Boonman haar negentigste verjaardag viert. Het adres is Kanaalstraat 31 te Hansweert, vermoedelijk het adres van haar zoon en schoondochter. Soortgelijke advertenties vinden we ook met haar vijfenzeventigste en tachtigste verjaardag, steeds ondertekend door vriendinnen of burens.

Op 90-jarige leeftijd is Barra Nieuwkamer in de gemeente Kruiningen (Hansweert) overleden op 23 september 1964 in Bejaardenhuis Maria Oord, Hansweertsestraatweg, in Hansweert-Oost. Aangifte van overlijden werd gedaan door haar zoon Engelbertus (Ingel) Nieuwkamer (58). Haar man Lambregt was al eerder op 71-jarige leeftijd overleden te Kruiningen (Hansweert) op 27 december 1936.

Van de kinderen ‘Nieuwkamer’ – zowel uit het eerste als tweede huwelijk – blijft alleen zoon Engelbertus in Hansweert wonen. Hij is varensgezel en later loods en trouwt op 16 mei 1935 op 29-jarige leeftijd met de 28-jarige Elizabeth Johanna Schipper. Zij had in de jaren 1940/1960 in de Kanaalstraat (tegenover café Zeelandia) te Hansweert een kruidenierswinkel en stond bekend als Lies Schipper (ze overlijdt op 2 juli 1988 op 81-jarige leeftijd). Engelbertus komen we in de jaren vijftig in de PZC nog verschillende malen tegen als duivenmelker, waar hij als lid van de postduivenhoudersvereniging ‘De Blauwe Doffer’ uit Hansweert verschillende prijzen behaalt.

Foto: Bejaardenreis jaren vijftig. In klederdracht Barra Nieuwkamer. Gehurkt vooraan Peet Verschuure In het midden huisarts dr. Arends en links burgemeester Schipper van Kruiningen. De lachende vrouw daar achter is wijkzuster zr. Golverdinge. (Foto van Frank de Klerk)

BAKKERIJ BLOMAARD

Van Bep van Driel-Blomaard, de oud-directeur van zorgcentrum Gasthuis in Goes ontvingen we deze foto. Volgens de toelichting op de achterzijde is de foto gemaakt op 12 augustus 1937. Zij is de dochter van Salomon Blomaard (20 augustus 1904 / 1 februari 1964) en Cornelia Adriana Servaas (2 april 1906 / 24 februari 1989), moeder is in Yerseke geboren. Haar opa Cornelis Blomaard had een bakkerij op de hoek Lewestraat/Wilhelminastraat in Kloetinge. Deze bakkerij is later overgenomen door zijn zoon Salomon. De foto toont de Noord-Bevelandse bakkers met hun echtgenotes tijdens een dagje uit. Maar wat doet een bakker uit Kloetinge nu in dit gezelschap? Volgens dochter Bep bezocht haar vader - naast het runnen van de bakkerij - zijn Noord-Bevelandse collega's om bloem te verkopen. Misschien verkocht hij ook wel andere producten, maar dat weet z'n dochter niet meer zo goed. Eigenlijk had hij dus nog een baan als handelsreiziger. Hij kwam daardoor veel op Noord-Beveland. Dat was voor 1960 een hele onderneming want dan moest je met het pontje bij Wolphaartsdijk overgezet worden naar Kortgene. Blijkbaar was Blomaard zo vertrouwd met de Noord-Bevelandse bakkers dat hij met

NOODKERK ELLEWOUTSDIJK

Fré Metselaar - zijn vader was in de jaren vijftig van de twintigste eeuw dominee in Goes en maakte wel eens een rondrit door Zuid-Beveland - plaatste deze foto op zijn facebookpagina met de volgende tekst: "Moet, als ik zie wie er op de foto staan, in Zeeland zijn. De foto is waarschijnlijk op een zondagmiddagrit vanuit Goes gemaakt. Tussen 1951 en 1953. Op de foto grootvader Metselaar, waarachter ik (in een jasje uit 1951) en één van mijn drie zussen. Dat werd, inclusief de fotograaf, allemaal in de kleine Ford Prefect 1950 geduwd." Het antwoord op zijn vraag waar dit kerkje stond kwam al snel. We kunnen het lezen in een artikel in het Reformatorisch Dagblad van 23 april 2016: Artikel Reformatorisch Dagblad

DRANKENHANDEL VERDONK IN GOES

Aanleiding voor dit artikeltje zijn een aantal foto's die we van kleindochter Coby Trommelen uit Goes ontvingen. Haar moeder was de dochter van A.M. Verdonk. Behalve wat genealogische gegevens wist zij niet veel over de drankenhandel te vertellen. We gaan dus zelf op zoek. A.M. Verdonk huwt op 28 april 1898 met Elizabeth Johanna van Huet, 9 mei 1873 geboren te Biervliet. Ze overlijdt al jong op 6 december 1922 te Goes. Als beroep van de bruidegom staat bakker en bij vader Johannes winkelier. In de Goesche Courant van 23 januari 1923 vinden we de eerste advertentie dat A.M. Verdonk Amstelbier verkoopt. In dezelfde krant van 19 juni 1924 lezen we een aankondiging van een tentoonstelling waar ook een Beiersche stand aanwezig is van de Beiersch-Bierbrouwerij "De Amstel" met vestigingen in Amsterdam, Rotterdam en Heerlen. Agent voor Goes en omstreken is A.M. Verdonk aan de Kloetingscheweg 22. In de Middelburgsche Courant van 5 januari 1934 lezen we dat vanaf heden Adr. C. van de Kamer is overgaan naar A.M. Verdonk.

Op 29 juli 1873 wordt in Goes Anton Marinus Verdonk geboren als zoon van Johannes Verdonk (1837-1919) en Jacoba van de Weert (1849-1930). Zijn vader was bakker en hij zal later de bakkerij van zijn vader voortzetten. We vinden in de Goesche Courant van 7 maart 1916 nog een advertentie waarin hij Paarden- en Veebrood aanbiedt.

Waarschijnlijk gewoon oud brood dat hij als veevoer verkoopt. We vinden een wervende tekst: “ H.H. Landbouwers, Neemt proef met mijn prima Paarden- en Veebrood”.

Ondertekend door A.M. Verdonk, Kloetingscheweg in Goes. Geen huisnummer, maar het moet Kloetingseweg 22 zijn, het huis staat er nog. Een tegel in de gevel herinnert nog aan de bouw met de tekst: “J.A. Verdonk, 19 mei 1908”. De bakkerij wordt door de zoon later verandert in een Limonadefabriek en Drankenhandel. Een nieuwe uitvinding aan het begin van de twintigste eeuw. Als je in de Krantenbank Zeeland gaat zoeken vindt je veel limonadefabriekjes in tal van plaatsen. De limonadefabriek stond achter de woning aan de Kloetingseweg. De huidige bewoner weet dat nog te vertellen, maar er is niets meer van te zien. Naast de voordeur zit een garage, dat was volgens diezelfde bewoner een paardenstal. Dat kan kloppen want de handel werd met paard en wagen bezorgd.

p de website Middelburg Dronk vinden we ook een vermelding dat Verdonk in 1934 aan de Pottenmarkt te Middelburg is gestart als agent van de Amstelbrouwerij. Vanaf dat moment vinden de bedrijfsactiviteiten dan ook vooral plaats vanuit dit adres.

In het begin van de jaren twintig van de twintigste eeuw werden de vaten bier met paard en wagen bezorgd, zoals op de foto bij Café Nationale aan de Grote Markt te Goes. Al spoedig werd er een auto aangeschaft met kenteken K3463. De letter K stond voor Zeeland en het nummer was persoonsgebonden dat steeds meeging met een nieuwe auto. De eerste auto was een T-Ford die op 6 november 1922 werd aangeschaft. Eveneens aan het begin van de twintigste eeuw start ook J.J. de Vlieger in Vlissingen met een Bierbottelarij en Limonadefabriek, een advertentie vinden we in de Vlissingsche Courant van 30 december 1922. In 1929 heeft dit bedrijf ook een vestiging in Middelburg en zijn ze hoofdagent van Heineken. Na de Tweede Wereldoorlog begon de wederopbouw, de welvaart nam toe, en dat was ook te merken aan de drankconsumptie. De zaken gaan voorspoedig van beide drankhandelaren en in 1968 verplaatst Verdonk zijn bedrijf naar het nieuwe bedrijfsterrein Arnestein te Middelburg. In 1972 fuseren beide bedrijven en gingen ze verder onder de naam De Vlieger-Verdonk. In 1997 komt er een einde aan dit bedrijf en gaat het verder onder de naam Heineken Brouwerijen Zeeland. Even googlen, maar deze naam is niet meer te vinden. Het bedrijf is ongetwijfeld opgegaan in groter verband in het Heinekenconcern. Oprichter Anton Marinus Verdonk maakt het niet meer mee, hij is op 10 juli 1957 overleden.

Op de foto's: de vervoersmiddelen van honderd jaar geleden en oprichter Anton Marinus Verdonk (1873-1957) in zijn werkplaats.

ADRIANA MARIA COPPENS- DRIEDIJK

Via de facebookpagina Rondje Goes ontvingen we een foto van een schilderij van een vrouw in Zeeuwse klederdracht. Het bericht was afkomstig van Elly Ravenzwaay-Janssens met de mededeling dat zij het portret van haar overgrootmoeder op 16-jarige leeftijd had nageschilderd van een foto. Haar vader is Piet Janssens, woonachtig te Apeldoorn en heeft Zeeuwse roots. Na even wat heen en weer gechat blijkt hij te zijn opgegroeid in de Bankertstraat te Goes. Tijdens zijn militaire dienstitijd in Apeldoorn heeft hij zijn latere vrouw leren kennen en is daar toen gebleven. Zijn oom is Piet Janssens (1912-1978), de kapper uit Hansweert, waar we al eerder over schreven. De vrouw op het schilderij is zijn grootmoeder, en voor Elly dus haar overgrootmoeder, Adriana Maria Driedijk (1888-1984). Maar wie was Adriana Maria Driedijk? Op 26 oktober 1888 is ze te Heinkenszand geboren als dochter van Pieter Driedijk en Elizabeth Steenbakker. Bij vader staat dat hij koopman was en bij de geboorte de leeftijd van 27 jaar had. Op 4 mei 1910 treedt Adriana op 21-jarige leeftijd te Heinkenszand in het huwelijk met Leopold Cesar Coppens, die op 28 november 1887 in het Belgische Vracene is geboren. Haar echtgenoot is dan 22 jaar en klompenmaker van beroep. Journalist en schrijver Kees Slager heeft in de bijlage van het weekblad Vrij Nederland van 6 november 1975 een groot interview geschreven met Adriana. Haar man was enkele jaren daarvoor overleden. Een stukje over Cesar uit het interview: “Het is 1903. In Vracene, een klein dorpje onder de rook van Antwerpen, besluit de zestienjarige Cesar Coppens om naar Zeeland te emigreren. Thuis is de toekomst donker. Vader sjouwt voor een paar franken in een stinkende Antwerpse fabriek en moeder plus twaalf kinderen proberen wat bij te verdienen met kantklossen en ander onderbetaald werk. Maar in Nederland lijkt het allemaal veel beter. Daar heeft een broer van Cesar kans gezien om een klompenmakerij op poten te zetten. Dus reist Cesar af naar Heinkenszand in de Zak van Zuid-Beveland om er het vak van klompenmaker te leren.” Cesar krijgt verkering met

Jaone, zoals haar roepnaam is, en in 1910 trouwen ze. Volgens het verhaal van Slager was Adriana Driedijk elf jaar toen haar moeder overleed en sindsdien zorgde zij voor het kinderrijke landarbeidersgezin. Het gaat goed met de klompenmakerij. In het Gemeentearchief Goes vinden we nog een foto uit 1918 van de klompenmakerij aan de Schoorkenszandweg 2 te 's-Gravenpolder. Na de Tweede Wereldoorlog verandert er veel. Uit het artikel in VN: "In de schuur in 's-Gravenpolder verschijnt de ene machine na de andere. Maar de voor-oorlogse groei zet niet door. Steeds meer komt het dragen van schoenen in de mode, vooral voor kinderen." Hun zoon Piet ziet geen toekomst in het bedrijf en gaat in Goes wonen. Als Cesar in een zaagmachine een halve hand verspeelt verkoopt hij het bedrijf en gaan Adriana en Cesar in Heinkenszand wonen om verder te leven van hun spaargeld, ze zijn dan 63 en 64 jaar. De AOW-uitkering bestond nog niet, deze werd pas in 1957 ingevoerd. Recht op een uitkering op grond van de in 1947 ingevoerde noodwet Drees (voorloper van de AOW) konden ze alleen hebben als ze zelf over onvoldoende bestaansmiddelen beschikten. Adriana heeft haar levenlang in de Zeeuwse klederdracht gelopen. Volgens het VN-artikel zei ze daarover tegen haar man: "Je wou me zo hebben, dan zul je me zo moeten verslijten ook."

Cesar overlijdt op 7 september 1972, 84 jaar oud, in verzorgingshuis De Kraayert te Lewedorp. Adriana Coppens-Driedijk bereikt de ouderdom van 95 jaar en overlijdt op 16 april 1984, eveneens in De Kraayert.

Foto 1: Schilderij van Adriana Maria Driedijk op 16-jarige leeftijd.

Foto 2: Het klompenmakersbedrijf Coppens in 1918 aan de Schoorkenszandweg 2 te 's-Gravenpolder. helemaal rechts staat Cesar Leopold Coppens en rechts van hem zit zijn oudste zoon Eduard Coppens (Kapelle 01-01-1914), derde van links: Rikus van Stappen (eveneens uit Vrasene)

Foto 3: Adriana Coppens-Driedijk met haar achterkleindochter Karin.

VAN OLIEVERKOPER TOT OPSLAGBEDRIJF

In de PZC van 2 februari 2019 vinden we een stukje geschiedenis van opslagbedrijf Ecotank. Het bedrijf is in 1939 in Wemeldinge opgericht door Ko Dalebout. Het is nog

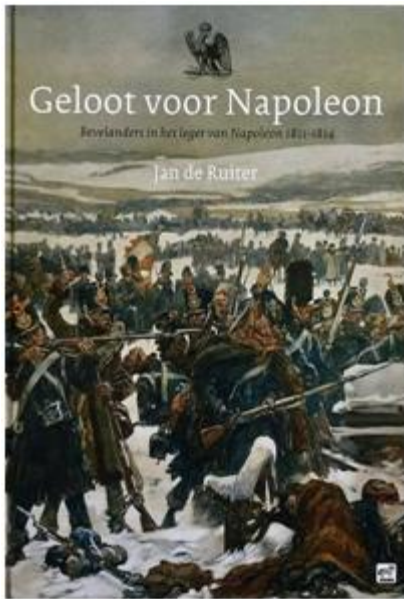
steeds een familiebedrijf en valt onder Warbout Beheer BV. Het heeft een scheepvaarttak, Dagevos Shipping, en een opslagbedrijf, Ecotank. De ondernemingen worden bestierd door de broers John en Piet Warbout. De twee broers zijn kleinzonen van oprichter Ko Dagevos. 'Opa Ko' begon in 1939 op een bunkerboot als parlevinker en olieverkoper bij de Wemeldingse sluizen. We zoeken even op de website van Krantenbank Zeeland. Het eerste bericht is van 18 december 1945 in de PZC, de Tweede Wereldoorlog is net voorbij en de wederopbouw van het land wordt ter hand genomen. Nieuwe technologieën doen hun intrede. We vinden een advertentie van Jac. Dagevos, scheepsartikelen in Wemeldinge. Dat moet vast 'opa Ko' zijn. Het is een advertentie met als wervende kop 'Primagas voor koken en verlichting!' De advertentie is van H. Merison & Zn's te Goes die het hoofdagentschap heeft voor Zuid- en Noord-Beveland. Eén van de agenten is Jac. Dagevos, scheepsartikelen Wemeldinge. Ruim tien jaar later in 1957 vinden we verschillende advertenties van oliekachels. Een nieuwe ontwikkeling in de verwarming van onze woningen. Jac. Dagevos verkoopt dan oliekachels en haarden van het merk 'FobruX' van importeur J.G. de Zeeuw te Dordrecht.

In 1964 komt schoonzoon Jan Warbout in het bedrijf. Zes jaar later worden de eerste opslagtanks gebouwd bij het Kanaal door Zuid-Beveland. Gaandeweg is het bedrijf gegroeid. Het scheepvaartdeel kocht enkele eigen schepen en neemt daarnaast deel in een aantal andere. Ook het opslagbedrijf groeide. Kleinzoon Piet Warbout: "We hebben de uitbreiding heel geleidelijk gedaan", "Steeds een paar tanks erbij, want het is behoorlijk kapitaalintensief." Tegenwoordig heeft Ecotank 41 opslagtanks, waarin bulkgoederen voor de voedsel- en veevoerindustrie worden opgeslagen. Melasse, een stroopachtig bijproduct van de productie van suiker uit suikerbieten, is al sinds jaar en dag het meest opgeslagen product van het bedrijf. Het wordt gebruikt voor veevoer, maar ook voor bijvoorbeeld de snoepindustrie.

Foto 1: Eigenaren Piet Warbout(links) en John Warbout (midden) van Ecotank met finance controller Jaco Moelker (rechts). (Foto: Marcelle Davidse)

Foto 2: PZC 18-12-1945 Primagas voor koken en verlichting!

Foto 3: Zeeuwsch Dagblad 20-8-1957, FobruX oliekachels en haarden

BEVELANDERS IN HET LEGER VAN NAPOLEON

Van Ad Fraanje kregen we wat informatie over zijn familiegeschiedenis. Daar hebben we al eens eerder over gepubliceerd. Zijn achterneef Jaap van Zweeden heeft die hele geschiedenis een keer opgeschreven. Maar zoals in iedere familie blijven er van die verhalen waar wel eens op een verjaardag over gesproken wordt maar waar niemand er precies het fijne van weet. Zo ook bij de familie Fraanje over dat verre familielid dat nog in het leger van Napoleon had gediend maar na de beruchte veldtocht naar Moskou nooit was teruggekeerd. We krijgen een stukje uit dat verhaal over Gillis Kornelis Fraanje:

“Jaren geleden vertelde mijn ome Wim zo terloops, toen we het over familieaangelegenheden hadden, dat er ook nog een Fraanje met Napoleon over de Berezina getrokken was. Ik heb er nog wel eens onderzoek naar gedaan en geïnformeerd, maar niets over gevonden of gehoord. Ook was er niemand in mijn bestand die daar voor in aanmerking zou komen. Totdat in januari 1996 iemand mij attendeerde op de lijst van lotelingen voor de militie van het jaar 1811. Daar staat een Fraanje op, en ja wel hoor, de overlevering werd bevestigd.

Gillis Fraanje, geboren te Heinkenszand op 2 oktober 1789, zoon van Kornelis Fraanje en Janna Spruijt, 33ste regiment de Ligny. Woonplaats Oudelande. Niet teruggekomen van de veldtocht naar Moskou en aldus als vermist geregistreerd. Mijn zegsman verwees mij gelijk naar een artikel van de heer Gerlof Hofman, die een studie van deze veldtocht gemaakt heeft.

Het 33ste regiment de Ligny onder leiding van kolonel Marquerye, ingedeeld in het legerkorps Davouts had in Litouwen deel genomen aan plunderingen. Als straf mocht men niet mee optrekken naar Moskou. Deze straf is later herzien. Eén van de soldaten schreef: “Het is nog maar september, maar het is al kouder dan thuis in november. We hebben geen eten en krijgen ook geen soldij.” Tijdens een parade in Minsk moesten zij in

de parade met de geweerkolven omhoog lopen. Ook als straf voor de plundering. Het 33ste regiment heeft Moskou bereikt. Evenals andere regimenten is het 33ste op 15 november 1812 in de Slag bij Krasnoe op een enkeling na, gedecimeerd. Van het 15.000 man tellend Hollandse leger dat aan de veldtocht moest deelnemen kwamen slechts enkele honderden terug. Er was niet veel meer over van het “La Gloire de la Hollande”, zoals Napoleon dit leger noemde. Waar en hoe Gillis het leven liet is niet bekend, maar stappen naar Moskou was toen ook al een hele opgave.”

In oktober 2013 heeft uitgeverij Het Paard van Troje het boek ‘Geloot voor Napoleon’ uitgegeven. In ‘De Spuije’, het tijdschrift van de Heemkundige Kring De Bevelanden, nr. 90 lezen we een recensie: “In oktober 2013 werd in Duitsland de Slag bij Leipzig (1813) groots herdacht. De gevechten duurden vier dagen. De troepen van Napoleon vochten er tegen Pruisen, Oostenrijk, Rusland en Zweden. Meer dan een half miljoen soldaten waren bij de slag betrokken. Honderdduizend van hen hebben het niet overleefd. Uit deze, meestal naamloze, soldaten heeft Jan de Ruiter een boek geschreven, voor zover ze afkomstig waren van de Bevelanden.” Verderop lezen we: “In totaal hebben 274 Bevelanders in het Franse leger gediend, 150 van hen hebben het niet overleefd.” Tot slot schrijft Hugo Potter – de recensent – dat het boek een prachtige uitgave met veel beeldmateriaal is. Via internet lezen we dat dit boek nu niet meer leverbaar is. Ook bij de tweede handsboekhandel vinden we geen exemplaren meer. Tot ik bij boekhandel De Koperen Tuin in Goes binnenstapte. Daar lag het boek in de ramsj ‘Geloot voor Napoleon’, afgeprijsd voor € 9,95. Het blijkt bij de Zeeuwse boekhandel nog verkrijgbaar te zijn.

KERKEN OP ZUID-BEVELAND

Hendrik Lodewijk van der Kaa (1895-1969) was van 1938 tot aan zijn pensioen in 1960 onderwijzer op Zuid-Beveland. Tot het einde van de Tweede Wereldoorlog op de Burgemeester van Dusseldorp ULO in Goes en daarna op de openbare lagere school Prinses Margriet in Kloetinge. Samen met zijn vrouw Elisabeth van der Kaa-van der Hoeven (1895-1973) kwamen ze uit Dordrecht in Goes wonen in de Tulpstraat 44, later

verhuisden ze naar nummer 36. Henk van der Kaa was een verwoed verzamelaar van ansichtkaarten met stads- en dorpsgezichten. Maar ook veel klederdrachtfoto's verzamelde hij. Van familieleden en oud-leerlingen ontving hij deze ansichtkaarten. Vermoedelijk ontving hij er ook een groot aantal kaarten als geschenk of kocht hij kaarten, want er zijn veel onbeschreven exemplaren. Die verzameling ansichtkaarten werden enkele maanden geleden door een neef van hem geschonken aan de Heemkundige Kring De Bevelanden. We hebben ze gescand en de originele kaarten zullen aan het Gemeentearchief Goes geschonken worden. Hier enkele kaarten van kerkbezoek op Zuid-Beveland. De kaarten zijn van de jaren veertig en vijftig van de twintigste eeuw. Maar wie weet welke kerken dit zijn?

Op die laatste vraag kwamen verschillende reacties. De meeste mensen denken dat het de kerk in Kapelle is. Sommige lezers denken ook een oud familielid op de foto's te herkennen. Willem Staats, oud-PZC-journalist en kerk-kenner en Kees van Eersel oud-organist van de Grote Kerk te Goes verklaren echter met grote stelligheid dat het de kerk op 's-Heer Arendskerke is. Gewezen wordt op het feit dat deze kerk in natuursteen is en niet in baksteen. Blijft nog wel de vraag of de twee laatste foto's van het kerkinterieur ook van 's-Heer Arendskerke zijn.

KAJ MUNK

Zoals in veel dorpen heeft men ook in Hansweert een dorpshuis. De naam is Kaj Munk. Geen alledaagse naam. Waar komt deze naam nu vandaan? We vinden het antwoord op internet. Na de Watersnoodramp in 1953 kwam er veel hulp uit het buitenland. Ook Hansweert werd zwaar getroffen door de Watersnoodramp. Evenals andere dorpen in Zeeland kreeg men ook in Hansweert zes prachtige en onverslijtbare houten woningen uit Noorwegen. Tevens werd er een mooi houten dorpshuis geschonken dat als dank de naam van de Deense verzetsheld, dominee "Kaj Munk" kreeg. Dit dorpshuis is in 1955 gebouwd en is vele 10-tallen jaren het sociaal cultureel middelpunt van Hansweert geweest. In 2002 was het aan vervanging toe en kwam er een nieuw gebouw. Recentelijk stond er in het Reformatorisch Dagblad een artikel over deze Noorse dominee die zich verzette tegen de nazi's in de Tweede Wereldoorlog en dit met de dood moest bekopen.

We citeren enkele passages: “Kaj Munk woonde als dorpsdominee met zijn vrouw en vijf nog jonge kinderen in Vedersø, een van de meest pittoreske plaatsen in Denemarken, gelegen vlak aan zee. Hij ontpopte zich als een veelzijdig mens: kunstenaar, dichter, journalist en toneelschrijver. Het leven lachte hem toe. Zijn toneelstukken genoten landelijke bekendheid. Munk wist wat hem boven het hoofd hing toen hij zich openlijk keerde tegen de nazi’s. Hij schrijft dat hij zich al maanden geen enkele keer ter ruste heeft begeven zonder tegen zichzelf te zeggen: „Zullen ze je vannacht komen halen?” „En dat is geen vrolijke gedachte voor iemand, die het leven liefheeft...”

Na zijn beruchte preken in Kopenhagen en Vedersø werd hij in de nacht van 4 januari 1944 uit het midden van zijn gezin door de Gestapo weggehaald. Hij nam rustig afscheid en zei tegen zijn vrouw: „Stol paa Gud” („Vertrouw op God”). Onderweg werd hij vermoord. Voorbijgangers troffen de dag erop zijn lichaam aan de kant van de weg aan.

De begrafenis die in Vedersø werd gehouden, en die nergens was aangekondigd, trok duizenden mensen. In regen en wind wachtten ze buiten de kerk van Vedersø op het einde van de dienst. Aan de voet van de kerk werd hij begraven. Zijn graf is er nog te zien en trekt duizenden bezoekers per jaar. Kaj Munk groeide uit tot een Deense verzetsheld. Bij zijn begrafenis in Vedersø preekte ds. Nøjgaard over Lukas 12:49: „Ik ben gekomen, om vuur op de aarde te werpen.”

Behalve een dorps huis in Hansweert is er ook nog een scholengemeenschap naar deze verzetsdominee genoemd, het Kaj Munk College in Hoofddorp. Na de Tweede Wereldoorlog werd ds. Metselaar als predikant te Goes geïnstalleerd. Zijn zoon Fré Metselaar woont al vele jaren in Frankrijk en volgt de gebeurtenissen in Goes anno 2019 nog steeds. Als reactie op dit artikel schreef hij: “Heeft in ons gezin "netje" na de oorlog regelmatig voor spanningen gezorgd: mijn moeder vond haar echtgenoot maar een held op sokken omdat hij niet een zelfde rol als Kaj Munk heeft durven spelen. Zeker toen het tot haar doordrong hoe heldhaftig de rol van sommigen uit haar familie in de oorlog was.

Foto: Kaj Munk als prediker (foto RD).

EEN FAMILIEBEDRIJF

Ad Fraanje woont in Dordrecht maar in 1946 is hij geboren op de Beestenmarkt in Goes. Hoewel al vele jaren buiten Zeeland voelt hij zich nog altijd verbonden met zijn geboortestad. Regelmatig ontvangen we dan ook van hem korte herinneringen en foto's. Deze keer schrijft hij:

“Ik woonde vanaf ongeveer 1948 in de Korte Vorststraat 11. Mijn opa en vader hadden de winkel op de hoek van de Papegaaistraat (nr. 7; nu Bijvon). Mijn opa Adriaan Fraanje begon hier rond 1920 een meubelzaak en stoffeerderij. Later met mijn vader erbij: meubelhandel en stoffeerderij A. Fraanje & Zn. Zo rond 1975 verkocht mijn vader het pand, waar hij vanaf ongeveer 1970 een Perzische tapijthandel was begonnen.”

Over de foto die hij in 2015 heeft genomen schrijft hij het volgende:

“Rechts mijn vroeger woonhuis. In het midden is nog onze oude stoffeerdere werkplaats te zien. De zaak van mijn opa en zijn zoon (mijn vader) heette destijds Fa. A. Fraanje & Zn, meubelhandel en stoffeerderij. Het huisje is inmiddels afgebroken en vervangen door nieuwbouw. Links ons pakhuis, het eerste hoge gebouw met twee verdiepingen. Links op de hoek maison Visser, en daarna, waar de fietsen staan, de deuren van de vroegere

fietsenmaker Lou Willeboer. Op zaterdagen had hij ook stalling, de fietsen stonden ook voor ons huis. Onder onze (zomer)woonkamer rechts zie je ook nog de kelder van Albert Heijn, die destijds in de Lange Kerkstraat was gevestigd. In de winter woonden we heel vroeger in de kleine kamer met erker. Het was te duur om de grote kamer warm te stoken.”